

David Shambaugh: China Goes Global: The Partial Power.

1st ed. Oxford: Oxford University Press, 2013, 432 stran, ISBN 978-0-19-986014-2.

Zájem o mocenský vzestup Číny lze bez nadsázky označit za dominantní téma současného uvažování o mezinárodním systému, zejména akceptujeme-li jako jeho základ komplex mezistátních vztahů. Vidina, že skončí dominantní postavení Spojených států amerických, vnímání čínského růstu jako potenciální výzvy ve smyslu vzestupu nového hegemonu a možné implikace těchto procesů mají pro obor mezinárodních vztahů mimořádnou přitažlivost. Pro mnohé vzestup Číny umožňuje návrat k „osvědčeným“ realistickým tezím a konceptům na úkor kritičtějších přístupů, jež v oboru sílíly od konce studené války.

Studie Davida Shambaugh je pozoruhodná v tom, že představuje pokus o syntézu pohledu odborníka na čínská studia s teoretickým kontextem oboru mezinárodních vztahů. Shambaugh sám vnímá svůj pokus jako unikátní snahu o překonání partikularismu čínských studií a zaujetí „globálního“ stanoviska, které posoudí mezinárodní vzestup Číny v celé jeho komplexnosti. Zatímco inovativnost jeho teoretického pohledu je spíše sporná, protože analýza procesu a důsledků růstu čínské moci je dnes etablovanou součástí mainstreamového akademického diskurzu, Shambaugh je mnohem úspěšnější ve své snaze o komplexní charakteristiku čínského vzestupu. Jeho zájem o nejrůznější aspekty čínské vnitřní i zahraniční politiky, kultivovaný dlouhá desetiletí, a s ním související široká síť kontaktů, jež mu umožnila realizovat desítky rozhovorů, jsou hlavním přínosem jeho práce. Výsledkem je informačně bohatá, detailní a v informačním i analytickém smyslu hluboká analýza všech zásadních aspektů čínského vzestupu, kterou lze doporučit všem zájemcům o současnou Čínu a její zahraniční politiku.

Shambaughova analýza vychází z rozporuplné povahy čínské zahraniční politiky, která osciluje mezi snahou zařadit se do klubu světových velmocí, přáním zůstat regionální mocností a touhou udržet si sebeoznačení „vedoucí země rozvojového světa“. První kapitola podává přehled vnitřní čínské debaty, která je i v podmínkách oficiální cenzury alespoň na akademické úrovni relativně otevřená. Shambaugh identifikuje sedm hlavních ideologicko-teoretických táborů – nativisty (izolacionistické nacionalisty), realisty (aktivistické nacionalisty), zastánce koncertu velmocí, proponenty zaměření na asijský region, stoupence politiky Číny jako lídra třetího světa, selektivní (realistické) multilateralisty a globalisty (liberální institucionalisty), které lze vnímat jako škálu mezi zahraničněpolitickým egoismem na jedné straně a mnohostrannou angažovaností na straně druhé. Tyto proudy lze zhruba přiřadit k jednotlivým mocenským institucím čínské zahraniční politiky (realisté dominují v diskurzu Čínské lidové osvobozené armády, zatímco zastánci spolupráce mezi velmocemi a vůdčovství ve třetím světě mají silnou pozici v rámci ministerstva zahraničních věcí). Živější debata o povaze čínské zahraniční politiky je však – jak Shambaugh upozorňuje – spíše záležitostí akademiků než úředníků. I na akademické půdě se ale projevuje tradiční čínská nechuť adresně kritizovat stoupence odlišných postojů. Vnitřní debata proto zatím nedospěla k jasnému konsenzu o postavení Číny v mezinárodním systému, z něhož by bylo možné odvodit konkrétní politiku.

Shambaugh dále vychází z hypotézy, že zatímco čínské aktivity v mezinárodním systému setrvale sílí, reálný vliv Číny je stále suboptimální s ohledem na potenciál, kterým disponuje. Na základě toho označuje Čínu za „částečnou (*partial*) velmoc“. Tento koncept postupně představuje na pěti složkách čínské zahraniční politiky: diplomatických aktivitách, účasti v systému globálního vládnutí, ekonomickém působení, kulturním vlivu a bezpečnostní politice. Z analýzy spektra čínských diplomatických kontaktů vyplývá silné zaměření na bilaterální vztahy, reaktivnost a absence pozitivního globálního poselství. Čína velmi dobře ví, co nechce (zasahování do vnitřních záležitostí včetně otázky Tibetu,

narušení *statu quo* ve vztazích s Tchaj-wanem atd.), ale na rozdíl od Spojených států zatím nebyla schopna formulovat konstruktivní vizi svého světového vůdcovství, což se negativně promítá třeba do jejich postojů k mezinárodním krizím, jako je současná občanská válka v Sýrii, a vede k tomu, že její chování je považováno za obstrukční.

Paradoxní však je Shambaughovo konstatování, že čínská diplomacie má „větší zájem na obraně svých úzkých národních zájmů než na vytváření společné pozice s ostatními státy“. Takto lze totiž popsat chování prakticky každého státu. Také na čínském strategickém manévrování v uplynulých šedesáti letech není v mezinárodním i historickém srovnání nic výjimečného – pokud něco překvapí, je to spíše zdrženlivost čínské diplomacie než její výkyvy k větší či omezenější mezinárodní angažovanosti. I Shambaughem kriticky reflektovaný formalismus čínské zahraniční politiky je pochopitelný, protože odráží maximální důraz na zachování vnitřní suverenity a teritoriální integrity. Skutečnost, že Čína dlouhodobě není schopna dosáhnout některých svých zahraničněpolitických cílů (například zabránit Severní Koreji v rozvoji jaderného arzenálu), bezesporu dokládá omezený diplomatický vliv, ale totéž lze v jiných případech konstatovat i o USA. Jednoznačným přínosem je naproti tomu rozbor vztahů Číny s ostatními aktéry systému i systemizace vnitřních vlivů, které její zahraniční politiku formují.

I na úrovni zapojení Číny do globálního systému vládnutí konstatuje Shambaugh pouze částečný úspěch, který kombinuje formální členství na prakticky všech důležitých fórech s pouze omezenou ochotou a schopností aktivně přispět k jeho fungování. V jádru ambivalentního čínského postoje stojí nejistota: jednak na systémové úrovni, kde Čína váhá, zda snaha o její aktivní zapojení není pouze zástěrkou pro její zadržování; jednak na úrovni vnitrostátní. Zde se naplno projevuje přínos Shambaughova dlouholetého komplexního zájmu o Čínu. Čínskou politickou kulturu charakterizuje třemi prvky: hobbesovskou povahou politického soupeření, chápáním sociálních interakcí v „kupeckých“ intencích má dáti – dal, shrnutých do konceptu *guanxi*, a neexistencí konceptu společenské smlouvy. Pomocí těchto prvků je schopen vysvětlit i některé aspekty čínského vnějšího působení, například setrvalou tendenci nedůvěřovat ostatním aktérům a uchýlovat se k „pohodlným“, již etablovaným rolím, jako je vůdčí postavení ve třetím světě.

V ekonomické dimenzi mezinárodních vztahů, kterou analyzuje v rámci obchodu, investic, energetiky a rozvojové pomoci, spatřuje Shambaugh – nepřekvapivě – základní sílu čínské zahraniční politiky, ale i zde konstatuje přetrvávající nedostatky, mezi něž patří nízká technologická úroveň čínského vývozu, relativní zaostávání ve vlastních investicích v zahraničí nebo omezená míra zahraniční rozvojové pomoci. Ještě výraznější jsou čínské limity v oblasti kulturního vlivu. I zde sice čínské angažmá v globálním kontextu roste, ale produkce čínských filmů a díla výtvarných umělců či spisovatelů zatím nejsou doplněna tím hlavním – přitažlivostí čínského politického systému jako univerzálního modelu. Navíc represemi proti umělcům, jako je Aj Wej-wej, čínské vedení možné působení svého modelu dále samo podkopává. Shambaugh si v této souvislosti všímá také paradoxů intenzivní čínské debaty o *soft power*, jež naráží na politickou cenzuru a přísnou kontrolu informačních toků – tedy na opatření, která vytváření *soft power* výrazně omezují.

Podobně problematické je podle něj čínské mezinárodní působení v rámci bezpečnostní politiky, které se nese v intencích varianty bezpečnostního dilematu: intenzivnější čínské angažmá nevyhnutelně vyžaduje větší vojenské kapacity, ale jejich budování vyvolává u čínských sousedů i USA obranné reakce. Čínské schopnosti v oblasti raketových technologií nebo kybernetických aktivit jsou již dnes na vysoké úrovni, ale otázkou je, zda a jak mohou přispět k tomu, aby se Čína mohla stát skutečně globální vojenskou mocností. Přetrvávající problémy ilustruje epizoda z Libye postižené konfliktem v roce 2011, odkud musela Čína evakuovat své občany v pronajatých civilních letounech a lodích.

Výsledný dojem z Shambaughovy analýzy pěti složek čínské zahraniční politiky je ten, že Čína je stále aktivnějším aktérem současného mezinárodního systému, který však stále pochybuje o povaze a smyslu svého zapojení, což nutně omezuje jeho reálný vliv. Podle

Shambaugh je však jedinou možností pokračovat v nastoupeném trendu postupného zapojování Číny do správy současného světového řádu v kombinaci s normativním ovlivňováním. Zadržování v tradičním studenovělečném smyslu odmítá akceptovat jako reálnou alternativu, čímž současně kritizuje vlivný americký diskurz o Číně jako bezpečnostní hrozbě. Klíčem k udržitelné politice je nepřeceňovat vlivy a dopady čínského mocenského růstu – jak v mezinárodním společenství, tak v Číně samé.

Shambaughova práce je v mnoha ohledech – rozsahem, hloubkou i šíří záběru, dlouhodobě akumulovanými osobními poznatky – „definitivním“ popisem čínského mocenského růstu, který lze chápat jako pomyslný etalon současného stadia výzkumu. Pokud jí něco škodí, je to spíše způsob prezentace předkládané analýzy než její vlastní obsah. Představení provedeného výzkumu jako unikátního propojení čínských studií a teorie mezinárodních vztahů je sporné s ohledem na jeho minimální teoretický přínos. Shambaugh přejímá existující koncepty (zejména Nyeův, ale i konstruktivistické tradice), do nichž potom volně zasazuje svou empirickou (samu o sobě obdivuhodnou) analýzu. Navíc snahou stylizovat se do role nekonvenčního obhájce nepopulární myšlenky („Čína není hrozbou“) vytváří typického diskusního *strawmana*, protože z pohledu na akademickou ani politickou debatu nelze dovést, že by opačný pohled („Čína je hrozbou“) dominoval.

Problematický je i sám pojem „částečné moci“, protože ve srovnání se současným (a předchozím) postavením USA je moc *každého* jiného aktéra nutně omezená. Shambaugh nikde explicitně nedovojuje, že by čínské vedení aktivně a rozhodně zamýšlelo narušit současný mezinárodní řád (provedená analýza svědčí spíše o opaku), tudíž je otázkou, zda by nebylo konceptuálně vhodnější porovnávat čínský mocenský vzestup i s jinými aktéry, než jsou Spojené státy. Jinak lákavá nálepka částečné moci tím dostává určitou pachuč konstatování zřejmého.

Konečně je sporné, zda je čínské působení v mezinárodním systému skutečně tak reaktivní a opatrné, jak Shambaugh naznačuje. Skutečnost, že Čína svou těžbou energetických surovin v zahraničí pomáhá zvyšovat nikoliv pouze vlastní, ale globálně dostupné dodávky, že na půdě OSN formálně akceptovala doktrínu odpovědnosti chránit (a nezablokovat její aplikaci v případě Libye) nebo že se aktivně podílela na řešení globální finanční krize, nabízí i možnost pozitivnější interpretace. Pochybnosti o povaze čínské globální moci tak lze do určité míry připsat spíše podezřavosti dominantních západních struktur vůči autoritářskému režimu, který Čínu ovládá, než jejímu chování jako takovému. Přínos Shambaughovy práce jako zásadního příspěvku k chápání současné čínské zahraniční politiky to však nijak nesnižuje.

Ivana Karásková